

Spoleczne aspekty działalności spółdzielni socjalnych

opr. Anna Sobol

Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych
Krajowa Rada Spółdzielcza
Warszawa 2009

Publikacja powstała w ramach projektu „Partnerstwo na rzecz wsparcia spółdzielczości socjalnej” współfinansowanego ze środków Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009–2013.

Realizatorzy projektu:

- Spółdzielnia Socjalna Usługowo-Handlowo-Produkcyjna w Byczynie;
- Krajowa Rada Spółdzielcza;
- Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych;
- Stowarzyszenie na Rzecz Spółdzielni Socjalnych z Poznania.

Spis treści

Wstęp	5
I. Sektor ekonomii społecznej – próba identyfikacji	6
II. Charakterystyka spółdzielni socjalnej	10
1. Wprowadzenie instytucji spółdzielni socjalnej do polskiego porządku prawnego	11
2. Struktura i instrumenty spółdzielni socjalnej	11
1. Założyciele i członkowie spółdzielni socjalnej	11
2. Rola statutu	13
3. Organy spółdzielni socjalnej	15
4. Wsparcie instytucjonalne spółdzielni socjalnych	16
5. Zasady gospodarki spółdzielni socjalnej	17
III. Reintegracja członków spółdzielni socjalnej	19
1. Reintegracja społeczna członków spółdzielni socjalnej	19
2. Reintegracja zawodowa członków spółdzielni socjalnej	22
3. Działalność oświatwo-kulturalna spółdzielni socjalnej	23
4. Działalność społecznie użyteczna w spółdzielni socjalnej	24
IV. Zasady ponoszenia wydatków na realizację celów społecznych spółdzielni socjalnej	26
1. Reintegracja społeczna i zawodowa a zasada legalności	27
2. Reintegracja społeczna i zawodowa w spółdzielni socjalnej a gospodarność wydatkowanych środków	28

3. Reintegracja społeczna i zawodowa w spółdzielni socjalnej a zasada rzetelności	30
Zakończenie	32
Bibliografia	35

Koniec państwa opiekuńczego w Unii Europejskiej, szeroko rozumiana globalizacja współczesnego świata powodują, iż odkryć można nowe wymiary problemów ekonomicznych, społecznych i ekologicznych. W wymiarze społecznym spotkać się można z nowymi aspektami marginalizacji i wykluczenia społecznego czy dyskryminacji.

Odpowiedzią na pojawiające się, niejednokrotnie coraz bardziej złożone problemy stają się obecnie aktywne instrumenty polityki społecznej Unii Europejskiej, jak i jej poszczególnych krajów, w tym Polski. W warunkach gospodarki rynkowej, przedsięwzięcia społeczne nie są już alternatywą dla działań państwa, lecz często cennym uzupełnieniem ich działań. Działalność podmiotów rządowych i samorządowych, jak i organizacji społecznych skupia się na likwidacji przyczyn marginalizacji społecznej¹ poprzez aktywizację społeczną i zawodową jednostek, co może przynieść korzyści całym grupom społecznym zagrożonym wykluczeniem. Aktywne instrumenty pomocy społecznej wraz z działalnością podmiotów społecznych pozwala tym samym na harmonizację rozwoju społeczno-gospodarczego w makroskali.

Jednym z rozwiązań palących kwestii społecznych, które ma szansę zaistnieć w globalizującym się gospodarczo i politycznie świecie jest idea ekonomii społecznej. Ekonomia społeczna w różnych formach pojawia się na całym świecie i to niezależnie od poziomu zamożności, systemu politycznego i dominującej w danym kraju religii. Poszczególne państwa dostrzegają rosnącą rolę tego nurtu w rozwoju społeczno-gospodarczym i polityce spójności. Idea ta zyskuje też coraz większą popularność w środowisku organizacji pozarządowych, które poszukują mechanizmów ekonomicznej samodzielności dla siebie oraz trwałych rozwiązań dla swoich podopiecznych.

Wspólne cele: ułatwianie uczestnictwa w zatrudnieniu i dostępie do wszelkich zasobów, praw, dóbr i usług, zapobieganie ryzyku wykluczenia społecznego, zostały określone w założeniach do Strategii Lizbońskiej oraz wspólnotowym programie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Instrumentem ułatwiającym osiągnięcie powyższych celów jest przedsiębiorstwo społeczne, którego cechą charakterystyczną jest realizacja misji społecznej, która posługuje się w dużym stopniu formami alokacji rynkowej, tworzy nową wartość społeczną, nadaje sens działań grupom zagrożonym, eliminuje obszary zagrożone marginalizacją, zmniejszając zakres patologii społecznych.

¹ por. R. Szarfenberg, *Marginalizacja i wykluczenie społeczne. Wykładmonograficzny*, <http://www.ips.uw.edu.pl/rszarf/wykluczenie/>.

Przykładem przedsiębiorstwa społecznego w Polsce jest spółdzielnia socjalna. Instytucja ta przeznaczona jest przede wszystkim dla osób o tzw. niskiej zatrudnialności, mających problem ze znalezieniem pracy i długotrwale bezrobotnych. Wraz z ustawą o zatrudnieniu socjalnym ustawa o spółdzielniach socjalnych tworzy spójny system aktywizacji zawodowej i zatrudnienia osób, którym najtrudniej znaleźć pracę. Spółdzielnie socjalne są końcowym etapem procesu integracji zawodowej i społecznej osób, co postaram się ukazać w niniejszej pracy.

I. Sektor ekonomii społecznej – próba identyfikacji

W literaturze przedmiotu brak jest jednoznacznej definicji podmiotu ekonomii społecznej. Sformułowanie „ekonomia społeczna” łączy w ramach jednego podmiotu zarówno cechy przedsiębiorczości, jak i realizacji misji społecznej. J. Hausner i H. Izdebski w założeniach do ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, sformułowali istotę ekonomii społecznej jako sektora gospodarki, w (...) którym organizacje są zorientowane na społeczną użyteczność, a wypracowana przez nie nadwyżka służy realizacji celu społecznego. Taka misja jest chroniona przez autonomię zarządzania, demokratyczne decydowanie oraz lokalne zakorzenienie tych organizacji². Według J. Pearce’a³ sektor ekonomii społecznej to ogólne określenie wszystkich podmiotów gospodarczych, które mają społeczny cel, nie są zorientowane na tworzenie i dystrybucję kapitału oraz mają demokratyczną, wymierną i opartą na wspólnym zarządzaniu strukturę.

Społeczna misja współczesnych podmiotów sektora ekonomii społecznej jest zbieżna w skali makroekonomicznej z polityką społeczną państwa i organizacji rządowych, ponieważ w każdym społeczeństwie występują społeczne i kulturowe obszary zagrożone ubóstwem, wyuczoną lub nabytą niezaradnością, społecznym wykluczeniem, marginalizacją, zwiększające skalę potencjalnej patologii społecznej, której skutki odczuwa cała społeczność. Pomoc tym grupom społecznym leży w interesie całego społeczeństwa w skali makro- i mikroekonomicznej, w ramach sektora publicznego i prywatnego, i może być realizowana poprzez system alokacji redystrybucyjnej (pomoc społeczna), lub rynkowej (podmioty ekonomii społecznej).

² J. Hausner, H. Izdebski, Założenia do ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, [w:] W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej, http://www.bezrobocie.org.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/ustawa.przed.spol./zalozenia_do_ustawy.pdf.

³ J. Pearce, *Social Enterprise in Anytown*, London: Ca-louste Gunbelkian Foundation, 2003.

Specyfiką omawianego sektora jest badanie efektywności działań podmiotów ekonomii społecznej stopniem realizacji celów wobec beneficjentów, nie zaś wielkością wygenerowanego zysku (zasada not for profit).

W doktrynie wspomina się często o systemie zasad działań podmiotów ekonomii społecznej. Należą do nich:

- wartość społeczną działalności i większa świadomość wspólnego interesu (społeczna misja przedsięwzięcia, podnoszenie edukacji i świadomości grupy),
- dobrowolność i otwartość uczestnictwa w grupie (eliminacja cenzusu materialnego eksponowanie cenzusu społecznego uczestników grupy),
- oparcie siły rynkowej i finansowej na zrzeszeniu osób, a nie na koncentracji kapitału,
- niefinansowy z założenia (non profit, not for profit) cel działalności,
- autonomia w zarządzaniu (ustalane wewnętrznie demokratyczne zasady zarządzania, samorządności grupy) i w podziale nadwyżki,
- niezależność od administracji publicznej (organizacje pozarządowe),
- pomoc wzajemna (samopomoc), współpraca uczestników grupy w sytuacjach kryzysowych, nieprzewidywalnych,
- podział nadwyżki na realizację celów społecznych na rzecz członków lub usług ogólnych.

Sektor ekonomii społecznej cechuje wysoki stopień zróżnicowania form prawnych oraz rozłożenia akcentów ekonomicznych i społecznych w realizacji ich misji. Różnorodność form organizacyjnych i celów podmiotów ekonomii społecznej, skutkuje ujęciem praktycznie każdej z nich w odrębne ramy prawne, regulujące ich działalność. Są podmioty, których główną funkcją jest prowadzenie działalności gospodarczej, a cele społeczne są realizowane w ramach wygospodarowanej nadwyżki finansowej (zysku) (spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, przedsiębiorstwa społeczne); są podmioty nie prowadzące działalności gospodarczej i utrzymujące się jedynie z dotacji, donacji (niektóre stowarzyszenia, fundacje) lub prowadzące działalność gospodarczą w niewielkim zakresie. Zasadniczymi zatem kierunkami rozwoju podmiotów ekonomii społecznej są: „ekonomizacja” celów społecznych lub „socjalizacja” celów ekonomicznych.

Przykładowe formy ekonomii społecznej znajdują się poniżej:

Rozmiary ekonomii społecznej w Polsce			
Typy instytucji	Przybliżona liczba instytucji	Liczba zatrudnionych (w przeliczeniu na pełne etaty)	Liczba członków
Stowarzyszenia i fundacje	75 000	ok. 65 000	9–10 000 000
Organizacje samorządu gospodarczego	5 000	33 000	1 100 000
Spółdzielnie	12 800	469 000	ok. 10–11 000 000
Z tego: spółdzielnie inwalidów	350	55 000	30 000
Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych	9	500	?
Inne organizacje wzajemnościowe	880	?	?
Spółdzielnie socjalne	120		400
Zakłady Aktywności Zawodowej	48	1700	–
Centra Integracji Społecznej	55	500+?	–
Kluby Integracji Społecznej	300		–
Ogółem	ok. 94 000	ok. 600 000	ok. 16–17 000 000

tabela 1 – *Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju*⁴.

Charakterystyczną cechą podmiotów ekonomii społecznej jest ponowna integracja społeczna osób wykluczonych społecznie i zawodowo. I tak, Centra Integracji Społecznej, wprowadzone do porządku prawnego ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r., mające na celu reintegrację społeczną i zawodową uczestników, oferują nie tylko nabycie umiejętności zawodowych ale również uczyć aktywnego poruszania się po rynku pracy (szkolenia, doardztwo) oraz samodzielności finansowej (uczestnicy otrzymują dochód za wykonaną pracę, w związku z czym uczą się racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi). Podobne cele spełniają Warsztaty Terapii Zajęciowej⁵, których ofertą są objęte osoby posiadające status osoby niepełnosprawnej. W ramach ośrodków pomocy społecznej można stworzyć Klub Integracji Społecznej (KIS), którego celem jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy⁶. Ważną rolę w sektorze ekonomii społecznej pełnią stowarzyszenia i fundacje, które – oprócz odpłatnej działalności statutowej, mogą prowadzić działalność

⁴ Praca zbiorowa pod red. Piotra Frączaka i Jana Jakuba Wygnańskiego tekst powstał w ramach projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych. Warszawa 2008.

⁵ Warsztaty Terapii Zajęciowej funkcjonują w oparciu o ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776 ze zm.).

⁶ Komitety Integracji Społecznej funkcjonują w oparciu o ustawę z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym – (Dz.U. 2003 Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.).

gospodarczą, na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego. Działalność gospodarcza jest jednak działalnością dodatkową, służącą realizacji celów statutowych organizacji pozarządowych.

Wśród zwolenników i krytyków ekonomii społecznej od kilku lat toczy się dyskusja, czy można realizować cele ważne społecznie przez podmioty prowadzące działalność gospodarczą. W obszernej literaturze na ten temat określono wiele wymogów i oczekiwań, jakie stawia się przedsiębiorstwu społecznemu⁷.

Mimo wielu odmiennych definicji⁸, można określić następujące warunki: działalność powinna zawierać element ryzyka, który charakteryzuje podmioty uczestniczące w wolnorynkowej konkurencji a z drugiej strony – pomagać określonej grupie osób. Przedsiębiorstwo powinno stosować demokratyczne i partycypacyjne style zarządzania oraz pomagać określonej kategorii osób. Aby organizacja mogła pretendować do miana przedsiębiorstwa społecznego musi spełniać podstawowe warunki, ekonomiczna niezależność stanowi bowiem podstawę istnienia i funkcjonowania przedsiębiorstwa realizującego cele społeczne. Za priorytetowe cele funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych uważa się: zwiększenie szansy zatrudnienia na otwartym rynku pracy osób zatrudnionych czasowo w tego typu przedsiębiorstwie lub po odbyciu treningu przywarsztatowego, oferowanie stabilnych, uzasadnionych gospodarczo miejsc pracy dla osób defaworyzowanych, oferowanie miejsc pracy dla osób z negatywnym rokowaniem co do ich możliwości integracji na otwartym rynku pracy (osoby niepełnosprawne w dużym stopniu lub z ciężkim upośledzeniem społecznym), resocjalizacja problemowych grup społecznych: alkoholików, narkomanów, byłych więźniów (poprzez wykorzystanie w terapii aktywności produkcyjnej i zapewnienie kontaktów grupowych).

⁷ Np. w: *Polski model ekonomii społecznej: Rekomendacje dla rozwoju*. Praca zbiorowa red. Piotr Frączak i Jan Jakub Wygnański, wyd. Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, 2007/2008; *Przedsiębiorstwo społeczne – Antologia kluczowych tekstów*. Wybór tekstów Jan Jakub Wygnański, wyd. Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, 2008.

⁸ Wg E. Leś, przedsiębiorstwo społeczne to podgrupa ekonomii zorientowana na rynek i pojmowana jako odrębna, zupełnie nowa instytucja gospodarki społecznej, której celem jest osiągnięcie ekonomicznej równowagi dzięki udanemu połączeniu rynkowych i nierynkowych źródeł finansowania oraz zasobów niepieniężnych (praca społeczna) i dochodów z ofiarności prywatnej, (w: „Nowa gospodarka społeczna w rozwoju regionalnym i lokalnym”, *Zeszyty Gospodarki Społecznej*, wyd. Collegium Civitas, Warszawa 2008); T. Kaźmierczak uważa z kolei, że przedsiębiorstwo społeczne określają następujące cechy: prymat celów społecznych nad generowaniem zysków, wymóg „uspołecznienia” nadwyżki przychodów i niekomercyjny charakter zasobów, mobilizowanie zasobów (subwencji, darowizn, praca ochotnicza) na rzecz pożytku społeczności lub grup celowych, odrębność organizacyjna i demokratyczność procesu podejmowania decyzji (w: *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, red T. Kaźmierczak, M. Rymusza, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007).

Mimo braku definicji legalnej przedsiębiorstwa społecznego wydaje się, że powyższe warunki spełnia w obecnym porządku prawnym spółdzielnia socjalna, której celem jest reintegracja członków spółdzielni.

II. Charakterystyka spółdzielni socjalnej

Spółdzielnia socjalna, jako element ekonomii społecznej, jest skierowana na realizację potrzeb osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, o niewielkich szansach na znalezienie zatrudnienia na rynku pracy. Ideą spółdzielni socjalnej jest tworzenie instytucjonalnych udogodnień i przywilejów prowadzonej działalności gospodarczej, aby wesprzeć osoby mające trudności w odnalezieniu się w społecznej rzeczywistości.

Członkostwo w spółdzielni pozwala na zaspokojenie następujących celów: z jednej strony członkowie prowadząc działalność gospodarczą, wypracowują zysk, w związku z czym potrafią zaspokoić własne potrzeby materialne, które pozwala na normalne funkcjonowanie w społeczeństwie. Z innej strony, członkostwo w spółdzielni sprzyja reintegracji zawodowej i społecznej jej członków.

Aspekt społeczny działania spółdzielni socjalnych wynika przede wszystkim z samej definicji spółdzielczości, ponieważ spółdzielnia jest przede wszystkim zgrupowaniem osób, a nie kapitału. Osiągany zysk nie jest celem samym w sobie, lecz instrumentem służącym realizacji wyższych, społecznych celów. Niezależnie od istniejących uregulowań prawnych i zwyczajowych w danym kraju, międzynarodowy ruch spółdzielczości ma wspólne wartości i zasady. Określono je w Deklaracji Spółdzielczej Tożsamości, zgodnie z którą *spółdzielnia jest autonomicznym zrzeszeniem osób, które zjednoczyły się dobrowolnie w celu zaspokojenia swoich wspólnych aspiracji i potrzeb ekonomicznych, społecznych i kulturalnych poprzez współposiadane i demokratycznie kontrolowane przedsiębiorstwo. Spółdzielnie opierają swoją działalność na wartościach samopomocy, samo-odpowiedzialności, demokracji, sprawiedliwości i solidarności*⁹. Zgodnie z tradycjami założycieli ruchu spółdzielczego członkowie spółdzielni wyznają wartości etyczne uczciwości, otwartości, odpowiedzialności społecznej i troski o innych.

Zasada „jeden członek – jeden głos” jest praktycznym potwierdzeniem tezy, iż spółdzielnie są zrzeszeniami osób, a nie kapitału, gdyż w procesie podejmowania decyzji każdy członek spółdzielni posiada jeden głos, niezależnie od ilości posiadanych udziałów.

⁹ Deklaracja Spółdzielczej Tożsamości została przyjęta przez Jubileuszowy Kongres Międzynarodowego Związku Spółdzielczego w Manchesterze, w dniach 20–22 września 1995 r.

1. Wprowadzenie instytucji spółdzielni socjalnej do polskiego porządku prawnego

Spółdzielczość socjalna w Unii Europejskiej funkcjonuje już od wielu lat. Wsparcie ze strony administracji publicznej poszczególnych krajów członkowskich, instytucji Unii Europejskiej sprawia, iż w spółdzielniach powstaje coraz więcej miejsc pracy. W sektorze tym zatrudniono 2,3 miliona osób, a z ruchem spółdzielczym związanych jest ponad 80 milionów osób. Spółdzielczość socjalna jest rozwinięta szczególnie we Włoszech i krajach północnej Europy.

Ideę spółdzielczości próbowano realizować z różnym skutkiem stowarzyszenia i fundacje, jednak z uwagi na specyfikę tych typów przedsiębiorstw społecznych, nie prowadziło to do stopniowego usamodzielniania się odbiorców działań. Uchwalenie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym, gdzie zalegalizowano pojęcie wykluczenia społecznego (art. 1), reintegracji społecznej (art. 2 ust. 4) oraz możliwość powołania centrów integracji społecznej, w których jednym z zadań było wspieranie działalności spółdzielczej można uznać za początki tworzenia ram instytucjonalnych dla spółdzielczości socjalnej. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, nowelizująca ustawę z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz.U. 2003, Nr 188, poz. 1848 z późn. zm.) wprowadziła pojęcie spółdzielni socjalnej do porządku prawnego.

Niepowodzenia zakładanych spółdzielni, niedoskonałości prawne porządku prawnego zaowocowały przyjęciem ustawy z dnia 20 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U.), która to rozbudowała instytucję spółdzielni socjalnych, wzmacniając ich pozycję na rynku pracy.

2. Struktura i instrumenty spółdzielni socjalnej

1. Założyciele i członkowie spółdzielni socjalnej

Spółdzielnie socjalne są tworzone z myślą o aktywizacji zawodowej i społecznej osób, które z różnych powodów mają trudności z odnalezieniem się na otwartym rynku pracy. Stąd też w kręgu podmiotów uprawnionych do założenia spółdzielni socjalnej znalazły się osoby zagrożone marginalizacją, wykluczeniem społecznym, mające jednak pełną zdolność do czynności prawnych, tj. nie są niepełnoletnie i nie są ubezwłasnowolnione całkowicie.

Wśród uprawnionych osób znalazły się: osoby bezrobotne w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004, Nr 99 poz. 1001 z późn. zm.), osoby, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1–4, 6–7 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.), tj.:

- osoby bezdomne realizujące indywidualny program wychodzenia z bezdomności,
- uzależnione od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego,
- uzależnione od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej,
- chore psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego,
- zwalniane z zakładów karnych, mających trudności w integracji ze środowiskiem,
- uchodźcy realizujący indywidualny program integracji, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej oraz:
- osoby niepełnosprawne, w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776 z późn. zm.), które posiadają zdolność do czynności prawnych.

Opisane powyżej grupy społeczne podlegają wykluczeniu społecznego i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie samodzielnie zaspokoić podstawowych potrzeb życiowych. Sytuacja, w której się znajdują kończy się często wykluczeniem społecznym ze względu na ograniczone uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

Liczba założycieli zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych, wynosi co najmniej 5 osób fizycznych bądź co najmniej dwie osoby prawne. Zgodnie z dodanym art. 4 ust. 2 pkt 2 i 3 znowelizowanej w dniu 7 maja 2009 r. ustawy o spółdzielniach socjalnych¹⁰, założycielami spółdzielni mogą być również: organizacje pozarządowe w rozumieniu przepisów ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, jednostki samorządu terytorialnego oraz kościelne osoby prawne, co przedstawia pełne zaangażowanie podmiotów administracji samorządowej, kościelnej i organizacji pozarządowych na rzecz osiągnięcia wspólnych celów – reintegracji społecznej i zawodowej członków spółdzielni socjalnych. Ustawodawca w art. 5 a wprowadził obowiązek zatrud-

¹⁰ Dz.U. 2009, Nr 91, poz. 742.

nienia w spółdzielni co najmniej pięciu osób, które należą do wymienionych powyżej grup potencjalnych założycieli spółdzielni socjalnych w terminie sześciu miesięcy od dnia rejestracji spółdzielni w Krajowym Rejestrze Sądowym.

Zgodnie ze ustawą z dnia 7 maja 2009 r. zmieniającą ustawę o spółdzielniach socjalnych oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. 2009, Nr 91, poz. 742), członkami spółdzielni mogą być również inne osoby, niż wskazane powyżej, o ile ich liczba nie przekroczy 50 % ogólnej liczby założycieli. Oprócz osób fizycznych, członkami spółdzielni mogą być również organizacje pozarządowe oraz gminne osoby prawne, i ile celem działalności statutowej jest reintegracja społeczna i zawodowa mieszkańców gminy.

Członkowie spółdzielni i spółdzielnia mają obowiązek pozostawiania ze sobą w stosunku pracy. Między spółdzielnią a członkami powinna być podpisana spółdzielcza umowa o pracę. Ten moment jest szczególnie ważny dla osób bezrobotnych, bądź posiadających ustalone prawo do renty/emerytury – osoby bezrobotne tracą status osoby bezrobotnej, natomiast osoby otrzymujące świadczenia rentowo-emerytalne mogą liczyć się z zawieszeniem bądź zmniejszeniem otrzymywanych świadczeń, w zależności od wysokości uzyskiwanego świadczenia.

2. Rola statutu

Całokształt struktury organizacyjnej spółdzielni, prawa i obowiązki członków oraz inne kwestie niezbędne do prawidłowego funkcjonowania spółdzielni uregulowane są w statucie. Uchwalają go osoby zamierzające założenie spółdzielni (założyciele – min. 5 osób)¹¹. Statut powinien być zgodny z obowiązującymi przepisami. Jest aktem prawnym, na podstawie którego i zgodnie z którym członkowie spółdzielni postępują. Dlatego też powinien go dobrze znać każdy członek i działacz spółdzielni.

Zgodnie z ustawą z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz.U. 2003, Nr 188, poz. 1848 t.j. z późn. zm.), którą należy stosować odpowiednio do spółdzielni socjalnej statut powinien zawierać niezbędne elementy, do których zalicza się:

- nazwa spółdzielni zawierająca oznaczenie „Spółdzielnia Socjalna”,
- przedmiot działalności spółdzielni (działania wykonywane w ramach działalności gospodarczej wymienione zgodnie z kategoriami opisanymi

¹¹ Ze względu na szereg istniejących publikacji nt. zakładania spółdzielni socjalnych, w niniejszej pracy skupiono się na funkcjonowaniu spółdzielni. Wyczerpujące informacje można znaleźć np. na stronie Stowarzyszenia na Rzecz Spółdzielni Socjalnych www.spoldzielnie.org.

w Polskiej Klasyfikacji Działalności Gospodarczej oraz informacja, że spółdzielnia działa na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej. Założyciele mają możliwość szczegółowego określenia zadań wykonywanych w tym zakresie, co ma swoje dobre i złe strony,

- teren działania (obszar, w obrębie którego spółdzielcy mają zamiar sprzedawać towary czy usługi, np. gmina czy też cały kraj) i siedziba (wystarczy podać miejscowość, w której będzie mieściła się siedziba),
- czas trwania, o ile spółdzielnia została założona na czas określony,
- prawa, obowiązki oraz zasady przyjmowania, odwoływania, wykreślenia czy wykluczania członków spółdzielni socjalnej,
- zasady wyboru, odwoływania oraz kompetencje władz spółdzielni socjalnej, w tym: zarządu (organ reprezentujący spółdzielnię), walnego zgromadzenia członków (wszyscy członkowie spółdzielni) oraz rady nadzorczej (organ kontroli wewnętrznej – wybierany, jeśli liczba członków jest większa niż 15 osób),
- zasady wprowadzania zmian w statucie (decyzję o zmianie podejmuje walne zgromadzenie członków),
- sposób podziału, połączenia się, a także likwidacji spółdzielni socjalnej,
- zasady podziału nadwyżki bilansowej oraz pokrywania strat,
- wysokość wpisowego, wysokość i ilość udziałów, które członek obowiązany jest zadeklarować, terminy wnoszenia i zwrotu oraz skutki braku wniesienia udziału w terminie.

W statucie należy określić wysokość wpisowego, które każdy członek ma obowiązek wpłacić w momencie wstąpienia do spółdzielni. Wpisowe to nie podlega zwrotowi. Jego wysokość zależy od decyzji, jaką podejmą członkowie – założyciele spółdzielni. Z dotychczasowej praktyki wynika, że przeciętnie wpisowe w spółdzielniach socjalnych wynosi od 50 do 100 zł.

Z wpłat wpisowych dokonanych przez członków spółdzielni oraz z części nadwyżki bilansowej – dochodu ogólnego, darowizn, spadków, zapisów dokonanych na rzecz spółdzielni i innych źródeł określonych w odrębnych przepisach powstaje fundusz zasobowy spółdzielni. Nie podlega on podziałowi między członków, a w chwili likwidacji spółdzielni jest przeznaczony na cele spółdzielni lub społeczne. W razie wystąpienia w spółdzielni strat są one pokrywane w pierwszej kolejności z funduszu zasobowego, a w przypadku jego niewystarczalności również z funduszu udziałowego. Fundusz udziałowy powstaje tylko i wyłącznie z wpłat udziałów zadeklarowanych

przez członków spółdzielni. Udziały określają poziom, na którym członek spółdzielni uczestniczy w zyskach lub ewentualnym pokrywaniu strat spółdzielni.

Statut powinien określać również minimalną oraz maksymalną liczbę udziałów. Członek spółdzielni nie może żądać zwrotu udziałów przed ustaniem członkostwa (o ile nie są to udziały powyżej obowiązkowej liczby ustalonej w statucie). W statucie powinien znaleźć się zapis o możliwości wnoszenia przez członków wkładów na własność spółdzielni. Wkład oznacza ruchomość lub nieruchomości o pewnej wartości albo kwotę pieniędzy, która jest przekazywana przez członka jako część majątku spółdzielni. Środki (pieniężne i niepieniężne) na podjęcie działalności gospodarczej przyznawane z Funduszu Pracy przekazywane są spółdzielni socjalnej przez osobę ubiegającą się o nie w formie wkładu. Dlatego też w statucie należy określić tryb i sposób wnoszenia wkładów, zasady wyceny.

3. Organy spółdzielni socjalnej

Jak każda inna osoba prawna, spółdzielnia socjalna działa poprzez swoje organy, do których należą:

1. **WALNE ZGROMADZENIE**, będące najwyższym organem spółdzielni. Składa się ze wszystkich członków, jego zadaniem jest podejmowanie uchwał obowiązujących wszystkich członków i wszystkie organy spółdzielni. Jeśli statut spółdzielni to przewiduje, może być zastąpione zabraniem przedstawicieli, których wybierają wszyscy członkowie.

2. **RADA NADZORCZA** organ składający się co najmniej z trzech osób będących jednocześnie członkami spółdzielni. Jego zadaniem jest kontrola działalności spółdzielni pod kątem legalności, celowości, rzetelności i gospodarności podejmowanych decyzji i ich realizacji. Powołanie rady nadzorczej jest obowiązkowe w sytuacji, gdy spółdzielnia liczy więcej niż 15 członków. Jeśli jest ich mniej – jej zadania pełni Walne Zgromadzenie, a prawo kontroli działalności przysługuje każdemu członkowi.

3. **ZARZĄD** – organ o charakterze wykonawczym, składa oświadczenia woli za spółdzielnię i reprezentuje ją na zewnątrz. Statut spółdzielni decyduje o tym czy Zarząd będzie organem jednoosobowym, czy kolegialnym. Z postanowień statutu wynika również, kto wchodzi w jego skład – np. osoby nie będące członkami spółdzielni. Z ustawy prawo spółdzielcze wynika jednak, iż co najmniej jeden członek spółdzielni jest członkiem Zarządu.

4. Wsparcie instytucjonalne spółdzielni socjalnych

Spółdzielnie socjalne są postrzegane przez ustawodawcę tak, jak przedsiębiorcy (wymóg uzyskania wpisu w KRS), lecz o szczególnym charakterze. Wyjątkową pozycję spółdzielnie wywodzą z ustawowego celu spółdzielni socjalnej, którym jest społeczna i zawodowa reintegracja członków. Warunkiem istnienia spółdzielni są ludzie, oni są również celem działań każdej ze spółdzielni socjalnych.

Mając to na uwadze, ustawodawca przewidział szereg przepisów o charakterze preferencyjnym w stosunku do innych typów przedsiębiorstw. Brak uprzywilejowania oznaczałoby tak naprawdę brak możliwości wyrównywania szans, co do jak najpełniejszego udziału w życiu społecznym i gospodarczym. I tak, założyciele spółdzielni są zwolnieni z opłat rejestrowych, związanych z uzyskaniem wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego jak i ogłoszeń w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Założyciele posiadający status osoby bezrobotnej mogą otrzymać wsparcie finansowe w wysokości do 400% przeciętnego wynagrodzenia ze środków Powiatowego Urzędu Pracy. Osoby niepełnosprawne zakładające spółdzielnię socjalną mogą uzyskać środki finansowe ze strony PFRON do wysokości trzydziestokrotności przeciętnego wynagrodzenia. Oprocentowanie pożyczki wynosi 5% udzielonej kwoty za cały okres spłaty pożyczki. Kwotę oprocentowania rozkłada się na cały okres spłaty pożyczki, nie dłuższy jednak niż 48 miesięcy.

Ponadto, spółdzielnie socjalne są zwolnione z podatku dochodowego od osób prawnych dochodów wydatkowanych w roku podatkowym na społeczną i zawodową reintegrację jej członków – w części niezaliczonej do kosztów uzyskania przychodów. Spółdzielnie mają również możliwość refundowania przez okres 24 miesięcy składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe opłacanych przez pracownika spółdzielni, mającego status osoby bezrobotnej. Składki są refundowane ze środków Funduszu Pracy przez starostę na podstawie odpowiedniej umowy między starostą a spółdzielnią oraz udokumentowanego wniosku spółdzielni. Mogą również otrzymać środki finansowe dla osoby bezrobotnej przystępującej do istniejącej spółdzielni w wysokości do 300% przeciętnego wynagrodzenia, czyli na wsparcie kapitału początkowego spółdzielni przez nowych członków. Spółdzielcy mogą również angażować do pracy wolontariuszy.

Podjęcie jakiegokolwiek działalności gospodarczej wymaga na początku wyłożenia nakładów finansowych, a z reguły trudno wymagać, aby osoby zagrożone marginalizacją społeczną posiadały wystarczające środki finansowe lub zdolność kredytową, aby stworzyć odpowiednią infrastrukturę swojego

przyszłego warsztatu pracy. W związku z tym ustawodawca przewidział możliwość uzyskania środków na rozpoczęcie działalności z Funduszu Pracy. Przyznaje je starosta za pośrednictwem urzędu pracy. Jest to pomoc jednorazowa. Wysokość przyznanych środków nie może przekraczać:

- czterokrotnego przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka założyciela spółdzielni;
- trzykrotnego przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka przystępującego do spółdzielni socjalnej po jej założeniu.

Zasady przyznawania wsparcia założycielom spółdzielni opisuje art. 46 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004, Nr 99, poz. 1001). Szczegółowe warunki i tryb przyznawania środków na podjęcie działalności gospodarczej określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 21 listopada 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu dokonywania refundacji ze środków Funduszu Pracy kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego, przyznawania bezrobotnemu środków na podjęcie działalności gospodarczej oraz form zabezpieczenia zwrotu otrzymanych środków (Dz.U. z 2005 r., Nr 236, poz. 2002). Powyżej opisana pomoc przysługuje bezrobotnym i osobom wymienionym w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. 2003, Nr 122, poz. 1143). Osoby niepełnosprawne mogą się starać o wsparcie finansowe w formie zwrotnej pożyczki z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych¹².

Spółdzielnie socjalne mają również możliwość uczestnictwa, podobnie jak organizacje pozarządowe, w otwartych konkursach ofert na realizację zadań publicznych. Spółdzielnie socjalne mogą również korzystać z pracy lub pomocy wolontariuszy, a także mogą w nich pracować osoby skazane na karę ograniczenia wolności.

5. Zasady gospodarki spółdzielni socjalnej

Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych, przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Działalność gospodarcza spółdzielni jest prowadzona w dobrze rozumianym interesie jej członków, na zasadach rachunku ekonomicznego. Spółdzielnia odpowiada za swoje zobowiązania całym majątkiem. Członek spółdzielni nie odpowiada za zobowiązania spółdzielni wobec jej wierzycieli, a uczestniczy jedynie

¹² Więcej na stronie www.pfron.org.pl.

w pokrywaniu strat spółdzielni do wysokości zadeklarowanych udziałów (art. 19 ust. 2 i 3 Prawa spółdzielczego). W spółdzielni (inaczej niż w spółce handlowej) osiąganie zysku w wyniku prowadzonej działalności gospodarczej nie jest celem samym w sobie, a jedynie środkiem do realizacji innych celów, w tym związanych z poprawą bytu członków i ich rodzin.

Istotnym elementem funkcjonowania spółdzielni socjalnej jest reintegracja społeczna i zawodowa jej członków. Ustawodawca stworzył konieczność ustanowienia w każdej spółdzielni funduszu, na który jest przekazywane 40% dochodów wydatkowanych w roku podatkowym na społeczną i zawodową reintegrację członków, w części niezaliczonej do kosztów uzyskania przychodów. Środki te są zwolnione z podatku dochodowego od osób prawnych. W ten sposób możliwe jest wyrównywanie szans osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, co do podejmowanej działalności gospodarczej jak i kształtowania własnych ról zawodowych i społecznych.

Ponadto, w ramach spółdzielni socjalnej – podobnie jak w pozostałych typach przedsiębiorstw społecznych – obszar działalności gospodarczej, do której należy stosować odpowiednio ustawę z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 2004, Nr 173, poz. 1807) oraz działalność statutową odpłatną, do której zastosowanie znajdzie ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003, Nr 96, poz. 873).

Sfera działalności odpłatnej i działalności gospodarczej bywa kłopotliwa w praktyce, stąd powstaje pytanie, jak odróżnić obie te sfery. Wydaje się, iż jako statutowa działalność odpłatna powinna zostać określona podstawowa działalność spółdzielni, zmierzająca do wypełnienia jej społecznej misji, polegająca na społecznej i zawodowej reintegracji członków, jak również aktywność spółdzielni w zakresie działalności społecznej i oświatowo-kulturalnej na rzecz członków spółdzielni i ich środowiska lokalnego, a także społecznie użyteczna w sferze zadań publicznych, które doprecyzowane zostały regulacjami ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Takie ujęcie oznacza, że wszystko to co nie będzie mieściło się w powyżej wskazanych obszarach, podlegać będzie regulacjom ustawy o swobodzie działalności gospodarczej.

III. Reintegracja członków spółdzielni socjalnej

Celem działalności spółdzielni jest społeczna reintegracja jej członków, przez którą zgodnie z art. 2 ust. 2 Ustawy o spółdzielniach socjalnych rozumie się działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu, zawodowej reintegracji jej członków, przy czym działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej. Zgodnie z art. 2 ust. 3 cytowanej wyżej ustawy o spółdzielniach socjalnych, spółdzielnia może również podejmować działania o charakterze społecznym, zawodowym i oświatowo-kulturalnym na rzecz swoich członków i ich środowiska lokalnego oraz działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003, Nr 96, poz. 873).

1. Reintegracja społeczna członków spółdzielni socjalnej

Pojęcie reintegracji społecznej zostało zdefiniowane w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Obejmuje ona oznaczają to działania, w tym również o charakterze samopomocowym, *mające na celu odbudowanie i podtrzymanie u osoby uczestniczącej w zajęciach w centrum integracji społecznej, klubie integracji społecznej lub zatrudnionej u pracodawcy, umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu*. Działania te mają przyczynić się do wyzwolenia aktywności społecznej w objętych programem reintegracji osobach. Dzięki ponownemu włączaniu jednostki do społeczności, który to proces socjologzy określają jako inkluzję społeczną¹³, osoby mają chęć inwestować czas w sieć związków społecznych i budowanie więzi z innymi. Inicjatywy podejmowane indywidualnie (np. pomoc sąsiadowi, osobie niepełnosprawnej) jak i wspólnie z innymi (udział w grach zespołowych wymagających współpracy np. piłka nożna) tworzą kapitał społeczny, który sprawia iż życie staje się z jednej strony – bardziej produktywnie (jesteśmy częścią grupy, czujemy się potrzebni innym) a z innej – łatwiejsze (dzięki poznawaniu innych osób wiemy, iż możemy prosić o wsparcie lub pomoc przy rozwiązaniu określonego

¹³ Ekskluzja i inkluzja społeczna Diagnoza–uwarunkowania–kierunki działań, red. nauk. Jolanta Grotowska-Leder, Krystyna Faliszek, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Warszawa, 2005 r.

problemu). Aktywność społeczna ma jeszcze jeden, ważny aspekt – poza własnym interesem można zacząć dostrzegać innych ludzi i ich potrzeby, problemy oraz wspólnie szukać wyjścia z określonych sytuacji.

Biorąc pod uwagę powyższe aspekty, nietrudno zrozumieć dlaczego reintegracja społeczna została uznana jako jeden z głównych celów funkcjonowania spółdzielni socjalnej. O reintegracji społecznej w spółdzielni socjalnej można mówić co najmniej w dwóch aspektach:

- **aspekt „wewnętrzny”** – wynikający ze struktury samej spółdzielni, dzięki zachowaniu zasady „jeden głos–jedna decyzja” ważne staje się zarówno wyrażanie własnego stanowiska jak i uwzględnianie stanowisk innych osób; ważne jest dochodzenie do kompromisu oraz zasada kooperacji wpływająca ze wspólnego prowadzenia działalności gospodarczej.
- **aspekt „zewnętrzny”**, który można wyróżnić ze względu na istnienie funduszu społecznego. Członkowie spółdzielni decydują wspólnie o przeznaczeniu nadwyżki bilansowej na realizację działań mających na celu reintegrację społeczną.

Na jakiego typu zadania można przeznaczyć zebrane w ramach działalności gospodarczej środki? W rozmaitych badaniach na temat aktywności ludzkiej można mówić o następujących rodzajach aktywności¹⁴: obywatelskiej (zwanej również polityczną), prospołecznej (pomocowej), kooperacyjnej. Środki służące reintegracji społecznej mogą być zatem przeznaczone na działania:

- a) o charakterze politycznym/obywatelskim – jak np. organizowanie i uczestnictwo w spotkaniach z politykami, urzędnikami na szczeblu rządowym, samorządowym, podpisywanie petycji, wspieranie różnego typu akcji np. zakup kubłów pozwalających segregować w sposób ekologiczny śmieci, działalność lobbingsowa i rzecznicza na rzecz ruchu spółdzielczego;
- b) o charakterze pomocowym/prospołecznym – polegających na udzielaniu pomocy i wsparcia innym ludziom, niezależnie od swojej pracy, jak i uczestnictwa w różnego rodzaju organizacjach i stowarzyszeniach. Przykładami mogą być tutaj: udział w sprzątaniu ulicy, załatwienie czegoś dla sąsiadów (zakupy, sprawy na pocztce), udział w urządzaniu miejsca zabaw dla dzieci czy organizowaniu zbiórki odzieży dla potrzebujących;
- c) o charakterze kooperacyjnym – mających na celu rozwój umiejętności współpracy z innymi; kooperacji służy wszelkiego typu działalność

¹⁴ K. Skarżyńska, P. Radkiewicz, *Źródła aktywności społecznej. Gdzie tkwi kapitał?*, http://www.iss.uw.edu.pl/arch/01-06-2009/1_K_Skarzynska_P_Radkiewicz.pdf.

o charakterze integracyjnym, jak: wspólne wyjazdy rekreacyjne, organizacja i uczestnictwo w rozgrywkach sportowych, gry zespołowe.

Charakter społeczny wpisujący się w powyższe kryteria będą miały również wszelkiego typu działania na rzecz społeczności lokalnej, które przyczyniają się do tworzenia pozytywnego wizerunku spółdzielni socjalnej w jej najbliższym otoczeniu. Cel ten będą realizowały wszelkie inicjatywy spółdzielni socjalnej skierowane do osób fizycznych, prawnych i różnych instytucji znajdujących się w jej najbliższym „sąsiedztwie”. Do tego typu działań można zaliczyć organizację dnia dziecka, organizację stołówek w szkole przez spółdzielnię socjalną, czy spotkania mające na celu uzgodnienie sposobu dbania o środowisko i ekologię dzielnicy, w której siedzibę ma spółdzielnia socjalna. Inicjatywy podejmowane wspólnie z innymi pozwalają na tworzenie partnerskich relacji, które mogą zaowocować dobrymi więziami gospodarczymi.

W literaturze z zakresu marketingu i zarządzania przedsiębiorstwem¹⁵ działania tego typu nazywa się public relations (z j. ang. – *kontakty z otoczeniem*), albo CSR (z j. ang. – *Corporate Social Responsibility* – społeczna odpowiedzialność biznesu), zgodnie z którymi przedsiębiorstwo uwzględnia w swoich działaniach interesy społeczne, ochronę środowiska oraz ceni sobie relacje z różnymi grupami interesariuszy. Zgodnie z koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu, odpowiedzialność właścicieli firmy nie polega tylko na zachowaniu wymogów formalnych, prawnych, ale zwiększone inwestycje w zasoby ludzkie (pracowników i ich rodziny), ochronę środowiska czy relacje z osobami zainteresowanymi działalnością świadczoną przez tego typu podmioty.

W przypadku przedsiębiorstw, działalność typu PR czy CSR wiąże się przede wszystkim z osiągnięciem celu gospodarczego, jakim jest zysk. W spółdzielni socjalnej natomiast, dbanie o relacje z otoczeniem przyczynia się przede wszystkim do rozwoju aktywności społecznej członków spółdzielni socjalnej oraz wzrostu ich niezależności i samodzielności. Dzięki prowadzeniu działalności gospodarczej w formie spółdzielni socjalnej jej członkowie mają możliwość samorozwoju i zaistnienia w społeczeństwie. Wydatki ponoszone na reintegrację społeczną należy zatem traktować jako inwestycję społeczną.

¹⁵ np. Golewska-Stafiej Agata (red.), *PR a społeczne zaangażowanie biznesu, czyli jak budować relacje z grupami niezbędnymi do funkcjonowania firmy i realnie zmieniać świat na lepsze*, Warszawa 2004; Pisz Zdzisław, Rojek-Nowosielska Magdalena (red.), *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, wyd. UE we Wrocławiu, nr 5 (1205), Wrocław 2008 Rok Bolesław (red.), *Więcej niż zysk, czyli odpowiedzialny biznes. Programy, strategie, działania*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, 2001.

2. Reintegracja zawodowa członków spółdzielni socjalnej

Reintegracja zawodowa oznacza, zgodnie z ustawą o zatrudnieniu socjalnym, *działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie u osoby (...) zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy*. Polega na zwiększeniu motywacji członków spółdzielni socjalnej do podwyższenia kwalifikacji zawodowych, odnalezienia własnej ścieżki rozwoju i kariery zawodowej poprzez pracę z doradcami zawodowymi (np. psychologiem pracy) a w konsekwencji – zdobycia wymarzonego wykształcenia i zawodu umożliwiających samorealizację zawodową.

Reintegracja zawodowa członków spółdzielni przyczynia się do osiągnięcia dwóch celów: zyskania bądź zaktualizowania kwalifikacji zawodowych członków spółdzielni a w konsekwencji – zwiększenia profesjonalizmu, efektywności działania samej spółdzielni. Dzięki przeznaczeniu środków na różnego typu kursy zawodowe, szkoły, pozwalające uzyskać tytuł zawodowy czy szkolenia zawodowe, członkowie spółdzielni mają coraz większy zasób instrumentów, stając się tym samym bardziej atrakcyjni na rynku pracy. Potwierdzone kwalifikacje świadczą również o profesjonalizmie działania spółdzielni, dającej rękojmię fachowego działania członków spółdzielni. Środki przeznaczone na różnego typu doradztwo zawodowe, warsztaty komunikacji interpersonalnej czy współpracy w grupie zaowocować mogą lepszą współpracą gospodarczą, wyraźniejszą wizją rozwoju zarówno spółdzielni socjalnej jak i każdego z członków z osobna.

Z uwagi na obowiązek zawarcia spółdzielczej umowy o pracę spółdzielni socjalnej z każdym z członków spółdzielni socjalnej¹⁶, osoby zatrudnione w spółdzielni nie mogą liczyć na formy aktywizacji zawodowej prowadzonej przez powiatowe urzędy pracy. Nie oznacza to jednak, iż spółdzielcy muszą ograniczać się tylko i wyłącznie do komercyjnych ofert zwiększania kwalifikacji zawodowych, niejednokrotnie bardzo kosztownych. Bardzo często kursy i szkolenia organizują certyfikowane instytucje szkoleniowe, izby rzemieślnicze czy zespoły szkół zawodowych.

Dzięki uczestnictwie Polski w Unii Europejskiej, członkowie spółdzielni socjalnych mogą korzystać z bezpłatnych bądź częściowo płatnych kursów i szkoleń zwiększających kwalifikacje zawodowe dofinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Podmioty, które wygrały konkursy

¹⁶ Por. art. 12 ust. 1 Ustawy o spółdzielniach socjalnych: *Stosunek pracy między spółdzielnią socjalną a jej członkiem nawiązuje się na podstawie spółdzielczej umowy o pracę oraz w formach określonych w art. 201 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze. Przepis art. 185 ustawy wymienionej w zdaniu pierwszym stosuje się odpowiednio.*

na realizację projektów zwracają się z ofertą również do spółdzielni socjalnych i ich członków. Oferta ta obejmuje doradztwo, kursy i szkolenia mające na celu rozwój sektora ekonomii społecznej a przez to – integrację społeczną (w ramach Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki). Działania te mają zapewnić przyspieszenie wzrostu w gospodarkach opartych na wiedzy i umiejętnościach ludzi, którzy są najlepszym kapitałem do inwestycji¹⁷.

Członkowie spółdzielni socjalnych mogą również uzyskać bądź uzupełnić kwalifikacje zawodowe, korzystając z projektów realizowanych w ramach Priorytetu VIII – Regionalne Kadry Gospodarki, mających na celu umożliwienie przedsiębiorcom szybką restrukturyzację w razie zmiany trendów gospodarczych lub chęci zmiany profilu działalności przedsiębiorstwa na inny. Cel ten jest możliwy do osiągnięcia poprzez podnoszenie i aktualizację umiejętności zawodowych przez osoby pracujące. Organizowane kursy, szkolenia zawodowe mają na celu utrzymanie aktywności osób pracujących na rynku pracy. Z uwagi na posiadanie statusu przedsiębiorcy przez spółdzielnię socjalną, jej członkowie mogą również uczestniczyć w tego typu projektach. Szczegółowych informacji o tego typu możliwościach i instytucjach realizujących projekty udzielają punkty informacyjne Europejskiego Funduszu Społecznego w danym województwie¹⁸. Zdobyte podczas szkoleń, porad czy kursów informacje pozwolą na dostosowanie się do wymogów rynku oraz pozwolą na skuteczną konkurencję na rynku.

3. Działalność oświatowo-kulturalna spółdzielni socjalnej

Możliwość prowadzenia działalności oświatowo-kulturalnej przez spółdzielców na rzecz spółdzielni oraz ich środowiska lokalnego przewiduje art. 2 ust. 3 ustawy o spółdzielniach socjalnych.

Sposób realizacji celów kulturalno-oświatowych jest wskazany w statucie, jak przykładowe sformułowanie: „Celem Spółdzielni jest zaspokajanie potrzeb kulturalnych i oświatowych potrzeb członków spółdzielni socjalnej i ich otoczenia lokalnego. Dla osiągnięcia tego celu Spółdzielnia organizuje różne przedsięwzięcia o charakterze kulturalno-oświatowym jak: kluby integracyjne, teatry, biblioteki, szkoły i inne”, a w przypadku ogólnikowego sposobu

¹⁷ Celem Europejskiej Strategii Zatrudnienia (ESZ) i Strategii Lizbońskiej jest przyspieszenie rozwoju gospodarczego UE – por. http://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/brochure_esf_in_poland_pl.pdf.

¹⁸ W przypadku województwa opolskiego informacji udziela Punkt Informacyjny o EFS w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Opolu, informacje można znaleźć również na stronie internetowej: <http://www.pokl.opole.pl/>.

wskazania tej działalności członkowie spółdzielni socjalnej mogą na Walnym Zgromadzeniu podjąć Uchwałę o sposobie realizacji celów kulturalno-oświatowych.

W ten sposób spółdzielnia może utworzyć np. dom kultury, w ramach którego będą prowadzone różnego rodzaju kółka zainteresowań, zajęć o profilu hobbistycznym, zajęć sportowych. Spółdzielnia może w ramach działalności oświatowo-kulturalnej zorganizować wypoczynek letni czy zimowy dla dzieci czy prowadzić zajęcia warsztatowe. Interesującym przykładem działalności kulturalno-oświatowej jest klub sportowy spółdzielni socjalnej „Od Nowa” z Chełmna, w którym grają członkowie spółdzielni socjalnych oraz ich najbliżsi¹⁹.

4. Działalność społecznie użyteczna spółdzielni socjalnej

O ile przykłady reintegracji społecznej, zawodowej czy oświatowo-kulturalnej nie budzą wątpliwości, warto zwrócić uwagę na działalność społecznie użyteczną spółdzielni socjalnych w sferze zadań publicznych. Działalność ta odbywa się na takich samych zasadach, jak działalność tego rodzaju podejmowana przez organizacje pozarządowe, mianowicie poprzez zlecenie spółdzielniom realizacji zadań przez organy administracji publicznej i samorządowej.

Spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie, ponieważ taka możliwość została przewidziana w art. 2 ust. 3 ustawy o spółdzielniach socjalnych. Działalność pożytku publicznego to *działalność, której nie będzie można uznać jako wyłącznie gospodarczo użytecznej, przydatnej z punktu widzenia interesu ogólniejszego niż partykularny interes założycieli danej organizacji lub członków jej organów, a w przypadku organizacji o charakterze korporacyjnym – także jej członków*²⁰. Sfera zadań publicznych została określona w art. 4 ust. 1 Ustawy o działalności pożytku publicznego i obejmuje zadania, które stanowią zamknięty katalog działań. I tak, możliwe są działania w zakresie:

- 1) *pomocy społecznej, w tym pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywania szans tych rodzin i osób;*
- 2) *działalności charytatywnej;*
- 3) *podtrzymywania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;*

¹⁹ por. www.socjalna-chelmno.pl.

²⁰ H. Izdebski, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz*, Warszawa 2003, str. 18 i n., http://www.nowytarget.pl/dok/ngo/komentarz_ustawa.pdf

- 4) działalności na rzecz mniejszości narodowych;
- 5) ochrony i promocji zdrowia;
- 6) działania na rzecz osób niepełnosprawnych;
- 7) promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy;
- 8) upowszechniania i ochrony praw kobiet oraz działalność na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn;
- 9) działalności wspomagającej rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości;
- 10) działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych;
- 11) nauki, edukacji, oświaty i wychowania;
- 12) krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży;
- 13) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji;
- 14) upowszechniania kultury fizycznej i sportu;
- 15) ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego;
- 16) porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym;
- 17) upowszechniania wiedzy i umiejętności na rzecz obronności państwa;
- 18) upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji;
- 19) ratownictwa i ochrony ludności;
- 20) pomocy ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą;
- 21) upowszechniania i ochrony praw konsumentów;
- 22) działań na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społecznościami;
- 23) promocji i organizacji wolontariatu;
- 24) działalności wspomagającej technicznie, szkoleniowo, informacyjnie lub finansowo podmioty, realizujące powyższe działania²¹.

W praktyce trudno wskazać działania mające na celu reintegrację członków spółdzielni socjalnej, które nie mieściłyby się w sferze działań określonych w art. 4 ustawy o działalności pożytku publicznego. Wyróżnienie działalności

²¹ Art. 4 ust. 1 ustawy o działalności pożytku publicznego.

pożytku publicznego jest ważne o tyle, że nie jest ona traktowana jako działalność gospodarcza. Ustawodawca wprowadził kategorie odpłatnej i nieodpłatnej działalności pożytku publicznego.

Działalność statutowa nieodpłatna spółdzielni socjalnej polega na pozyskaniu środków finansowych na realizację zadań społecznie użytecznych z zewnętrznych źródeł np. występuje o dotacje, poszukuje darczyńców, sponsorów, organizuje zbiórki publiczne, korzysta z pracy wolontariuszy by nieodpłatnie świadczyć usługi np. w zakresie kulturalnym – organizuje wyjście do teatru, za które uczestnicy nie muszą płacić.

Działalność odpłatna w sferze działań społecznie użytecznych w spółdzielni socjalnej będzie polegała na organizacji usług czy produktów (wydanie publikacji) sfinansowanych z opłat, których wysokość nie może być wyższa od wartości bezpośrednich kosztów tej działalności. Spółdzielcy sprzedają więc usługi i towary po kosztach faktycznie poniesionych nakładów, spółdzielnia uzyskuje tylko zwrot poniesionych nakładów. Dlatego też ważna jest kalkulacja poniesionych kosztów, przy których obliczaniu pomocna może okazać się definicja kosztów bezpośrednich określona w art. 28 ust. 3 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2002, Nr 7, poz 694 z późn. zm.). Uzyskane w ten sposób środki można przeznaczyć tylko i wyłącznie na realizację zadań należących do celów statutowych spółdzielni socjalnych w zakresie zadań społecznie użytecznych.

IV. Zasady ponoszenia wydatków na realizację celów społecznych spółdzielni socjalnej

Instrumentem stwarzającym warunki do prowadzenia działań na rzecz szeroko rozumianej reintegracji członków są, zgodnie z ustawą o spółdzielni socjalnej, środki pochodzące z nadwyżki bilansowej, w wysokości nie mniejszej niż 40 % całej sumy, wspomniane powyżej cele. Działania mające na celu reintegrację członków spółdzielni jak i stworzenie więzi w środowisku lokalnym nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej, lecz jako działalność odpłatna.

Do jej prowadzenia stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Ze względu na nieostre granice między działalnością odpłatną a działalnością gospodarczą, spółdzielnie prowadzą oddzielną rachunkowość, w stopniu umożliwiającym określenie przychodów,

kosztów, wyników, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994, Nr 121, poz. 591), o czym była mowa powyżej²².

Wydatki ponoszone na cele związane z reintegracją członków spółdzielni socjalnych, podlegają zwolnieniu od opodatkowania, o ile nie zostały zaliczone do kosztów uzyskania przychodów w danym roku podatkowym, na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. 2006, Nr 94, poz. 651). Podział nadwyżki, zgodnie z ustawą z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz.U. 1995 r., Nr 54, poz. 288 t.j. z późn. zm.), następuje w roku następnym po roku, w którym nadwyżka wystąpiła. Wydatkowanie środków na reintegrację społeczną i zawodową członków, prowadzoną działalność oświatową, kulturalną czy użyteczną społecznie jest interpretowane ściśle, jako faktycznie poniesione i udokumentowane. Warto w związku z tym omówić podstawowe zasady prawidłowego wydatkowania środków pieniężnych na cele reintegracyjne.

1. Reintegracja społeczna i zawodowa a zasada legalności

Zasada legalności oznacza obowiązek oparcia procesów gromadzenia i wydatkowania środków pieniężnych na podstawach prawnych, w tym zwłaszcza na powszechnie obowiązującym prawie (ustawy, rozporządzenia unijne i krajowe) oraz aktach wewnętrznych spółdzielni, tzn. statucie i prawidłowo podjętych uchwałach przez Walne Zgromadzenie.

Obowiązek ten wynika z art. 204 Konstytucji i dotyczy wydatkowania środków publicznych. Zgodnie z art. 75 ustawy *Prawo spółdzielcze zysk spółdzielni, po pomniejszeniu o podatek dochodowy i inne obciążenia obowiązkowe wynikające z odrębnych przepisów ustawowych, stanowi nadwyżkę bilansową.*

Podstawą prawną wydatkowania nadwyżki bilansowej w wysokości co najmniej 40% jest określona w art. 10 ust. 1 ustawy o spółdzielniach socjalnych. Z treści tego przepisu wynika, iż środki te mają być wydane na reintegrację społeczną i zawodową oraz społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Statutowa działalność spółdzielni socjalnej w części obejmującej działalność w zakresie społecznej i zawodowej reintegracji oraz działalność społeczną, oświatowo-kulturalną na rzecz członków i ich środowiska lokalnego nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie

²² Por. III. 4. Działalność społecznie użyteczna spółdzielni socjalnej.

działalności gospodarczej i może być prowadzona jako statutowa działalność odpłatna.

Prowadzenie statutowej działalności odpłatnej wymaga rachunkowego wyodrębnienia przez spółdzielnię socjalną tych form działalności w stopniu umożliwiającym określenie przychodów, kosztów i wyników, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994, Nr 121, poz. 591 z późn. zm.). Wymóg taki stawia Konstytucja RP oraz ustawa o finansach publicznych. Ponadto, do statutowej działalności odpłatnej należy stosować odpowiednio przepisy art. 8 i 9 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jak już wcześniej wspomniano, działalnością odpłatną pożytku publicznego jest działalność w zakresie wykonywania zadań należących do sfery zadań publicznych, w ramach realizacji przez spółdzielnię celów statutowych, za którą pobiera ona wynagrodzenie²³.

Dopiero po spełnieniu powyższych warunków, tzn.:

1. zapłacie podatku i innych obciążeń wynikających z przepisów prawa i zawartych umów,
2. podjęciu stosownej uchwały o wydatkowaniu środków na podstawie i zgodnie z brzmieniem statutu dot. przeznaczenia tych środków,
3. wyodrębnieniu rachunkowym działalności odpłatnej,
4. poniesienia wydatków na reintegrację i odpowiedniego zaksięgowania, można uznać poniesione wydatki za kwalifikujące się do zwolnienia od podatku od osób prawnych.

Zapewnienie powyższych przesłanek pozwala na uznanie, iż środki te wydano w sposób legalny.

2. Reintegracja społeczna i zawodowa w spółdzielni socjalnej a gospodarność wydatkowanych środków

Ekonomiczny sens angażowania kapitału powiązany ze społecznym oczekiwaniem rodzi zamierzone efekty. Dlatego też spółdzielnia socjalna, mająca na uwadze cele statutowe, a przede wszystkim cele reintegracji

²³ Ponadto, działalnością odpłatną pożytku publicznego jest również sprzedaż towarów lub usług wytworzonych lub świadczonych przez osoby bezpośrednio korzystające z działalności pożytku publicznego, w szczególności w zakresie rehabilitacji oraz przystosowania do pracy zawodowej osób niepełnosprawnych, a także sprzedaż przedmiotów darowizny na cele prowadzenia działalności pożytku publicznego. W przypadku osiągnięcia zysku z tego tytułu, należy go przeznaczyć wyłącznie na realizację zadań należących do sfery zadań publicznych lub celów statutowych.

społeczno-zawodowej członków spółdzielni, powinna kierować się zasadą gospodarności, czyli racjonalnego działania. Głosi ona, iż w każdej sytuacji są do wyboru dwie możliwości zapewniające optymalne użycie środków i wykluczenie ich marnotrawstwa:

* *maksymalizacja stopnia realizacji celu przy danych nakładach, albo*

* *minimalizacja nakładu środków dla osiągnięcia zamierzonego celu*²⁴.

Zasada gospodarności – zwana również zasadą oszczędności, celowości – oznacza nakaz gromadzenia i wydatkowania środków dla osiągnięcia wytyczonych celów społeczno-gospodarczych, określonych w statucie spółdzielni socjalnej, w sposób oszczędny, celowy, na zasadach rachunku ekonomicznego.

Powyższe założenie odpowiada zasadzie rachunku ekonomicznego, która głosi, iż wszelkie działania wytwórcze i usługowe powinny uwzględniać opłacalność ich realizacji. Celem rachunku ekonomicznego jest porównanie przewidywanych skutków ekonomicznych różnych alternatyw danej decyzji oraz wskazanie rozwiązania optymalnego z punktu widzenia celów statutowych spółdzielni socjalnej. Stosowanie tej zasady polega na tym, aby:

- z dysponowanego zasobu sił i środków otrzymać jak największą ilość dobrych jakościowo produktów w jak najkrótszym czasie;
- na wytworzenie danego produktu (dobra czy usługi) zużyć jak najmniej sił i środków.

Podstawą realizacji tej zasady jest sprawna organizacja działania, tj. świadomy dobór elementów działania (ludzie, narzędzia pracy, przedmioty pracy i informacje) oraz metod działania, aby poszczególne elementy systemu funkcjonowały na zasadzie współprzyczyniania się części do powodzenia całości i umożliwiały najbardziej ekonomiczne i sprawne osiągnięcie wyznaczonych celów.

W zależności od wysokości i ilości ponoszonych nakładów do osiągniętych efektów pracy można mówić o ekonomicznej efektywności gospodarowania bądź nieefektywności. Instrumentem służącym zwiększaniu efektywności ekonomicznej spółdzielni jest fundusz reintegracyjny. Działania członków spółdzielni socjalnej mogą być uznane za efektywne, jeśli osoby objęte programem reintegracji społeczno-zawodowej w danej spółdzielni zaczną wykorzystywać np. zaktualizowane kwalifikacje i umiejętności w praktyce. Przykładowo, członek spółdzielni, który ukończy kurs komputerowy i będzie w stanie korzystać ze zdobytych umiejętności może sam aktualizować stronę internetową oraz zajmować się rozsyłaniem ofert, w związku z czym spółdzielnia

²⁴ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Wrocław 1965, str. 144.

oraz wszyscy członkowie mogą liczyć na zmniejszenie kosztów związanych ze zmniejszeniem wydatków obsługi strony internetowej oraz zwiększenie liczby klientów wskutek wzmoczonych działań promocyjnych.

Ważnym aspektem gospodarności wydatkowanych środków jest ich oszczędność, w związku z czym przy planowaniu jakiegokolwiek z działań należy porównać co najmniej trzy przykładowe oferty, szukać promocji, rabatów, a w przypadku chęci uczestnictwa członków w kursach i szkoleniach zwiększających kwalifikacje – poszukiwanie ofert bezpłatnych bądź płatnych częściowo. Poszukiwanie tańszych ofert bądź szerszych tematycznie przy zachowaniu tej samej ceny pozwoli na zagospodarowanie pozostałych środków na inne cele. Oszczędzanie środków, poszukiwanie nowych rozwiązań wiąże się w dużej mierze z zasadą przedsiębiorczości, która (...) *oznacza gotowość do podejmowania i twórczego rozwiązywania problemów, umiejętność wykorzystywania pojawiających się nowych możliwości i elastycznego przystosowania się do zmieniających się warunków*²⁵. Wydaje się, iż struktura spółdzielni oparta na podejmowaniu decyzji w formie uchwały przez Walne Zgromadzenie o przeznaczeniu środków na działania spełniające cele reintegracji społecznej, zawodowej oraz kulturalno-oświatowej spółdzielców, w sposób naturalny pozwala na rozważenie wszystkich aspektów wyborów.

Wydatki ponoszone z zachowaniem powyższych zasad, w sposób zaplanowany i przemyślany można uznać za wydane w sposób celowy i gospodarny. Zachowanie zasady gospodarności zarówno w działalności gospodarczej jak i działalności odpłatnej może przyczynić się tym samym do zwiększenia dochodów spółdzielni społecznej.

3. Reintegracja społeczna i zawodowa w spółdzielni społecznej a zasada rzetelności

Zasada rentowności sprowadza się do konieczności uzyskania w przedsiębiorstwie nadwyżki przychodów nad kosztami, czyli osiągnięcia zamierzonego zysku ze sprzedaży produktów w danym okresie czasu. Polega ona na dokumentowaniu czynności zgodnie ze stanem rzeczywistym, lecz z zachowaniem obowiązków wynikających z przepisów prawnych. Przestrzeganie tej zasady wymaga prowadzenia odpowiedniej ewidencji i kontroli majątku, przychodów, kosztów oraz wielkości ich wpływu, co pozwala określić poziom rentowności, opłacalności przedsięwzięć. Znajduje ona zastosowanie do środków

²⁵ Elementy nauki o przedsiębiorstwie, Praca zbiorowa pod red. St. Marka, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1999, str. 27.

wydawanych na cele związane z reintegracją społeczną i zawodową, z uwagi na podstawę prawną wydatkowanych pieniędzy. Zasada rzetelności w odniesieniu do przedsiębiorstwa społecznego, jakim jest spółdzielnia socjalna znajduje zastosowanie, zgodnie z ustawą o rachunkowości, do prowadzonych ksiąg rachunkowych i dowodów księgowych.

Za rzetelne uznaje się księgi rachunkowe, jeżeli: dokonane w nich zapisy odzwierciedlają stan rzeczywisty, przedstawiają zdarzenia, które nastąpiły w danym okresie sprawozdawczym. Podstawą wpisów są dowody księgowe, które – zgodnie z wymaganiami art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994, Nr 121, poz. 591 z późn. zm.), mogą być uznane za rzetelne, o ile spełniają następujące warunki:

1. są zgodne z rzeczywistym przebiegiem operacji gospodarczej, którą dokumentują,
2. są kompletne,
3. zawierają co najmniej następujące informacje:
 - określenie rodzaju dowodu i jego numeru identyfikacyjnego,
 - określenie stron (nazwy, adresy) dokonujących operacji gospodarczej,
 - opis operacji oraz jej wartość, jeżeli to możliwe, określoną także w jednostkach naturalnych,
 - datę dokonania operacji, a gdy dowód został sporządzony pod inną datą – także datę sporządzenia dowodu,
 - podpis wystawcy dowodu oraz osoby, której wydano lub od której przyjęto składniki aktywów,
 - stwierdzenie sprawdzenia i zakwalifikowania dowodu do ujęcia w księgach rachunkowych przez wskazanie miesiąca oraz sposobu ujęcia dowodu w księgach rachunkowych (tzw. dekretacja), podpis osoby odpowiedzialnej za te wskazania;
4. są wolne od błędów rachunkowych.

Niedopuszczalne jest dokonywanie w dowodach księgowych wymazywania i ich przeróbki. Ewentualne pomyłki w dowodach wewnętrznych można poprawić przez skreślenie błędnej kwoty lub treści, naniesienie poprawki i złożenie podpisu oraz daty wprowadzonej korekty.

Zapisów w księgach rachunkowych dokonuje się w sposób trwały, bez możliwości późniejszych zmian. Księgi należy prowadzić w języku polskim i w walucie polskiej, w siedzibie jednostki. W przypadku, gdy księgi rachunkowe prowadzi firma zewnętrzna, np. biuro rachunkowe, zarząd spółdzielni socjalnej powinien

powiadomić o tym fakcie urząd skarbowy oraz zapewnić dostęp do ksiąg podczas kontroli zewnętrznej. Zapisy wprowadzone do ksiąg powinny uwzględniać wszystkie nadrzędne zasady rachunkowości. Chodzi tu przede wszystkim o tzw. zasadę memoriału, zgodnie z którą należy ująć wszystkie osiągnięte przychody i koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty. Trzeba również pamiętać o zasadzie współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów, zasadzie ostrożnej wyceny oraz o zasadzie istotności i kontynuacji.

Ustawa o rachunkowości nie określa żadnych kwotowych, ilościowych czy procentowych granic, które pozwoliłyby uznać księgi rachunkowe za rzetelne. Oznacza to, że należy stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, solidnie i jasno przedstawiać sytuację majątkową i finansową co do wydatkowanych środków na cele związane z reintegracją społeczną, zawodową, kulturalno-oświatową oraz działalnością społecznie użyteczną na rzecz członków spółdzielni i ich rodzin oraz środowiska lokalne.

* * *

Podstawową korzyścią społeczną funkcjonujących spółdzielni socjalnych jest osiągnięcie reintegracji społecznej i zawodowej członków spółdzielni, dla których praca w spółdzielni jest jedyną możliwością wyjścia z wykluczenia i marginalizacji społecznej. Spółdzielnia socjalna zapewnia optymalne warunki do rozwoju, ponieważ funkcjonuje na rynku otwartym, w związku z czym powinna być konkurencyjna i działać coraz bardziej profesjonalnie. Konkluzję tą potwierdzają sami członkowie spółdzielni socjalnych – jak wynika z badań Stowarzyszenia Klon/Jawor „Kondycja sektora ekonomii społecznej w Polsce 2006”, spółdzielnie socjalne pytane o zaangażowanie w działalność społeczną w prawie 82% odpowiedziały twierdząco. Badanie to wskazuje ponadto, iż większość spółdzielni zdaje sobie sprawę, iż ich podstawowym celem społecznym jest działalność w zakresie aktywizacji zawodowej, zatrudniania osób bezrobotnych lub wykluczonych (70,4%).

Prowadzenie działalności gospodarczej przez członków spółdzielni wymusza kształtowanie postaw przedsiębiorczych. Mimo ułatwień podatkowych, możliwości pozyskania funduszy zewnętrznych spółdzielnia socjalna stoi przed ogromnym wyzwaniem, jakie stwarza liberalny system gospodarczy – utrzymanie się na wolnym rynku, pozyskanie i utrzymanie klientów. Działalność gospodarcza wiąże się ze znajomością szeregu przepisów prawnych,

w tym rachunkowości czy rozliczeń podatkowych oraz odpowiedzialnością wynikającej z podejmowanego ryzyka gospodarczego.

Otwarty rynek wymusza nieustanną profesjonalizację, zwiększanie jakości świadczonych usług, coraz sprawniejszą obsługę klientów. Prowadzenie biznesu w formie spółdzielni socjalnej pozwala zatem na uzupełnienie bądź podniesienie kwalifikacji zawodowych, bądź też zupełną reorientację zawodową każdego z członków spółdzielni. Aktywizacja zawodowa z jednej strony, a z drugiej – konieczność współdecydowania, poszukiwania wspólnych rozwiązań w grupie, co związane jest ze strukturą spółdzielni socjalnej, owocuje pełną integracją społeczną oraz osiągnięciem celów przyświecającym instytucjom unijnym, krajowym jak i samym członkom spółdzielni socjalnych.

Bibliografia

I. Akty prawne:

1. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz.U. 1991 r., Nr 46, poz. 203 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2003, Nr 96, poz. 873).
3. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 1989, Nr 20, poz. 104).
4. Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz.U. 2003, Nr 188, poz. 1848 t.j. z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004, Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994, Nr 121, poz. 591),
7. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776 ze zm.).
8. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. 2003 r. Nr 188 poz. 1848 z późn. zm.).
9. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. 2004, Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.).
10. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym – (Dz.U. 2003, Nr 122, poz. 1143 z późn. zm.).

II. Literatura:

1. P. Frączak, Ekonomia społeczna – szerokie spojrzenie, w: Ekonomia Społeczna – spojrzenia. Kwartalnik nr 1/2007.
2. Polski model ekonomii społecznej: Rekomendacje dla rozwoju. Praca zbiorowa pod red. Piotra Frączaka i Jana Jakuba Wygnańskiego, tekst powstał w ramach projektu „W poszukiwaniu polskiego modelu ekonomii społecznej”, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych. Warszawa 2008.
3. J. Hausner, H. Izdebski, Założenia do ustawy o przedsiębiorstwie społecznym, www.bezrobocie.org.pl/.../ekonomiaspoleczna.../zalozenia_do_ustawy.pdf.

4. T. Kotarbiński, Traktat o dobrej robocie, Ossolineum, Wrocław 1965.
5. E. Leś, Nowa ekonomia społeczna. Wybrane koncepcje, w: Trzeci Sektor, nr 2.
6. E. Leś, M. Ołdak, Kondycja i perspektywy rozwoju podmiotów gospodarki społecznej w Polsce. Konkluzje i rekomendacje (maszynopis).
7. Elementy nauki o przedsiębiorstwie, praca zbiorowa pod red. St. Marka, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1999.
8. Przedsiębiorstwo społeczne, antologia kluczowych tekstów". FISE, Warszawa, 2008.
9. J. Pearce, *Social Enterprise in Anytown*, London: Calouste Gulbenkian Foundation, 2003.

III. Portale internetowe:

- www.spoldzielnie.org,
- www.ekonomiaspoleczna.org.